

ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЗВ ЛІТЕР У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: МОДЕЛЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОБРАЗНИХ СМИСЛІВ

У статті йдеться про назви літер кирилиці й латиниці, зокрема про аналіз таких назв букв кириличного і латинського алфавітів, що засвідчено в українському і російському художньому дискурсі. А також виокремлено й проаналізовано семантику й прагматику цих текстів. Крім того, представлено дешифровку відповідних індивідуально-авторських смислів, репрезентованих за допомогою назв літер кирилиці та латиниці з урахуванням національно-культурної специфіки української та російської лінгвокультур. Акцентовано увагу на тому, що образності набувають навіть назви літер, що вийшли з активного вжитку.

Ключові слова: назви літер, кирилиця, латиниця, смисл, семантика, прагматика.

Соболю Л.И. Функционирование названий букв в художественном тексте: моделирование индивидуально-образных смыслов. *Статья посвящена анализу названий литер кириллицы и латиницы, функционирующих в украинском и русском художественном дискурсе; выделено и проанализировано семантику и прагматику такого рода текстов.*

Кроме того, предоставлено дешифровку соответственных индивидуально-авторских смыслов, репрезентированных при помощи названий литер кириллицы и латиницы с учетом национально-культурной специфики украинской и русской лингвокультур. Акцетировано внимание на том, что образность приобретают даже названия литер, вышедшие из активного обихода.

Ключевые слова: названия букв, кириллица, латиница, смысл, семантика, прагматика.

Sobol L.I. Functioning of letter names in fiction texts: Modelling of specifically figurative meanings. *The article deals with the analysis of letter names of the Cyrillic and Roman alphabets in the fiction texts. The semantics and pragmatics of texts which include letter names of the Cyrillic and Roman alphabets have been analysed. Decoding of proper specifically figurative meanings which is represented with the help of letter names of the Cyrillic and Roman alphabets has been also analysed. It is shown that even the letters that have fallen out of usage acquire figurativeness.*

Keywords: letter names, Cyrillic alphabet, Roman alphabet, meaning, semantics, pragmatics.

Одним із найбільш яскравих культурних феноменів української лінгвокультури, як, зрештою, і російської, а також лінгвокультур деяких інших слов'янських народів, є, безумовно, кириличний алфавіт. Таку ж саму функцію виконує і латинський алфавіт для низки інших народів. Набуваючи з самого початку графічного та символічного значення, назви літер кирилиці і латиниці ввійшли у словниковий запас представників відповідних лінгвокультур, що зафіксовано певними лексикографічними виданнями [19] і, відповідно, є фактом дискурсивної практики багатьох народів, що закріплено за різними функціональними стилями, насамперед художнім, де назви літер набули відповідної семантики, прагматики, образно-оцінного значення.

Назви літер, зокрема давні, виконують ті самі функції, що й інші лексеми мови, однак мають у цьому ракурсі свою специфіку. Зазначене репрезентує актуальну проблему лінгвістичної прагматики, лінгвокультурології, що дає змогу розбудувати питання теорії і практики прагматики назв літер, достатньо недослідженої в сучасному мовознавстві.

Особливості функціонування літер у художньому дискурсі взагалі й художніх творів окремих письменників зокрема – предмет досліджень низки авторів. Специфіці використання назв букв у художній літературі присвячено праці К. Борисенка [1], І. Іонової [10], Т. Космеди [14], Н. Науменко [17], І. Чижевського [20], Т. Шмельової [9] та ін.

Мета цієї наукової розвідки й полягає в здійсненні аналізу художніх текстів, у яких функціонують назви літер кирилиці і латиниці, дешифровка відповідних індивідуально-авторських смислів.

Матеріалом аналізу цього дослідження є художні тексти, до структури яких увійшли омовлені графеми.

На думку Т. Космеди «усе, що існує в світі (події, явища, ситуації), відображається в мові, соціальна природа якої розкривається насамперед у її номінативному інвентарі з чітким розподілом на задане й нове, пасивне й активне, відоме давно й ще не зафіксоване словниками, поширене й обмежене у вжитку» [13: 232]. Крім того, знання про світ, що кодується в словесну форму, в сукупності утворюють уявлення про образ чи картину світу. Саме МКС впливає на способи його зображення в мовленні. Т. Космеда також зауважує, «що специфічною рисою національної картини світу є безеквівалентна лексика. До такої лексики можна віднести букви алфавіту, що набувають образності й виражають форму національної оцінки» [13: 176]. Певна семантизація літер алфавіту, відповідних графем мотивована специфікою мовної свідомості творців дискурсу, текстів, певною лінгвокреативністю соціуму загалом чи окремої мовної особистості зокрема, при цьому простежуємо моделювання відповідних прагматичних смислів [9: 30-31].

Назви літер активно використовуються у віршах періоду української барокової літератури, адже характерною ознакою творів цього періоду є певні чудернацтва авторів [20: 248]. Простежуємо з'яву абеткових віршів, акровіршів, «кабалістичних» віршів – деякі літери вірша писано або друковано великим шрифтом; прочитавши їх окремо, дізнавались ім'я автора чи треба було підрахувати числове значення літер, яке вони мали в слов'янській абетці, щоб отримати інформацію про дату написання вірша [20: 269]; «загадкові вірші», епіграми, евфонії. Такі вірші притаманні творчості І. Величковського, Л. Барановича, І. Галятовського, І. Максимовича, М. Довгалевського. Наведемо тільки кілька прикладів: загадковий вірш (або як його ще називають «грифічний») І. Величковського: *Со смѣ богомъ дежл /ноп насѣ ст блюсти буде*. Загадка полягає в тому, що замість підкреслених літер треба читати їх назви в слов'янській абетці, тоді це звучатиме так: *Со Словом Богомъ добро есть животь, люди, / нашъ Онъ покой, насѣ Слово твердо блюсти буде* [20 : 271]. Крім того, у фігурному вірші І. Величковський вміщує своє ім'я, але для цього потрібно прочитати виділені літери у зворотному напрямку: *НАстрОИ навспакъ цинобру, если угадаешъ, / горшИИ Кто з Сихъ, ВОлкъ ЧИ ЛЕВъ, то мене познаешъ* [3: 86]. К. Борисенко слушно зауважує, що алфавіт для І. Величковського – це шлях від початку до кінця. Кожна літера має своє значення, репрезентує глибокий зміст у творчості цього поета.

М. Довгалевський також вербалізує назви літер у віршах-загадках, «які виражають кожную букву певними, подібними до них, знаками» [8: 245]. Він

так описує ці загадки: «Загадку буквами, або гриф, маємо тоді, коли замість букв ставляться інші подібні знаки, взяті з якої-небудь речі, які виражають один і той же смисл» [8: 245], наприклад А: підмітили її першість у всьому, навіть маленька дитина починає своє мовлення з «А». Отже, простежуємо семантизацію назви цієї літери зі значеннями «початок, перший, пріоритетний», порівн.:

А

*Альфа, Алфей величезний, і буква, і то початкова,
І голосний також перший, стоїть на початку будівлі,
В Азії є на чолі, перший голос малої дитини*

В

*Грецька — це віта, й вітрила також, що до щогл їх чіпляють,
Кінфії дві обернули та до стовпа прив'язали,
Роги судна та бараняче бекання й також заїки.*

С

*Феба частина — воно і гачок, і півмісяця також,
Кулі земної одна половина, або ще півкола,
Яблука теж половина, і гак, сто, і куля розтята.*

Д

*Лук з тятивою, п'ятсот, до стовпа прив'язаний місяць,
Гак, що прив'язаний ззаду стовпа, і богиня Діана,
Зігнута палка, за кінці прив'язана ззаду до жердки.*

Е

*Друга буква царя, і тризубець Неря морського,
Виля тризубі, тризубець, і зброя тризуба Нептуна,
Також Європи чоло, і звернена буква тринога.*

Ф

*Виля двозубі, двозубець і факел, чоло теж фалерна
Й Фабія, і до стовпа два поліна прив'язані, шоста
Буква, також до жердин двох піднятих прибита колона.*

Г

*Кінфія з хвостиком, серп жниварський, і різальний камінь,
Місяця ще половина із шлейфом, який вниз спадає,
Гавра — гори це вершок, або перша теж буква Гелона.*

Н

*Дві піраміди, або два стовпи, що об'єднані разом.
З'єднані разом два списи, і придих, а також драбина.
Жердки дві з'єднані, чи також вхід, що веде до садочка.*

І

*Спис, і колона, колос, стовп, пеньок, стиль — письмове приладдя,
Палка, портове судно, також палець, стріла, і вказівка.
Третій звук голосний, і жердина, і піка рівенька.*

К

*З'єднаний гак із жердиною, також прив'язані роги
Ззаду до жердки, і Кінфія, що до стовпа прив'язали,
Каппа у греків, в латинській абетці — це буква десята.*

L

*Це і коса, що повернута взад, і нога, і трикутник,
Також бандита чоло, та жорстокого лева обличчя,
І п'ятдесят, і блискучого місяця перша частина.*

M

*Тисяча, також триніжок, подвійне V, разом дві стежки,
З'єднані двічі, Меркурія лоб, голова теж Медузи,
І п'ятдесят у слов'ян, і ще роги, сполучені разом.*

N

*Дах, теж дві жердки, що верх однієї сполучений з низом
Другої, теж голова нереїд, і обличчя Нерей,
Рівно ж число, і тринадцята буква [в латинській абетці].*

O

*Кінфія повна, і круг, голосний звук четвертий, і цифра,
Коло, гадюка, що хвіст з головою з'єднала докупи,
Коло, сонце, і око, ще куля, і Місяця повня.*

P

*Скінетр, хоругва, і меч, що на кінчику яблуко в нього,
Верх пірамід, і Пріама чоло, також маски пенатів,
Палець з сільцем на кінці, і рука, що зігнута донизу.*

Q

*Коло: його, повернувшись, змія язиком лиже зверху,
Куля з хвостом, також перстень хвостатий, і Феб світлоносний
Промінь один посилає, і Кінфія роги з'єднала.*

R

*Кола четверта частина, гарчання собаки, і буква,
Перший у Римі, гадюка до пояса лізе, початок
Влади, і римлян чоло, і сімнадцята буква в абетці.*

S

*Лоб у Сатурна, кераст, що загнув свої кінці обидва,
Зігнутий гак з обох боків, змія, що хвоста закрутила,
Хвіст престрашної змії, що лежить, і гірлянди початок.*

T

*Лоб Тріптолема, і хрест, та немає вершечка у нього,
Зверху прямої колони прибите поліно коротке,
Палка прикріплена зверху до списа, а стовп — до колоса.*

U

*Це дві дороги, два пальці, страшного бика теж два роги,
Ще й два різки молоденького місяця, скроні Венери,
П'ятий це звук голосний, і двадцята в алфавіті буква.*

X

*Піки дві довгі, що складені навхрест одна до одної,
Хрест це Андрія, в алфавіті буква двадцята, і перша,
Двічі по п'ять означає, це хрест й голова Христа-бога.*

У

*Це Піфагорова буква, і передостання в абетці,
Шостий це звук голосний, і два шляхи, що йдуть від колони,
Роги причеплені зверху до палки, і Місяць зростає.*

Z

*Палка, розламана на три частини, й так само жердина
На три частини розрізана, буква остання, а перша
Буква Зенона, останній це звук у латинській абетці [8: 245–249].*

М. Довгалецький репрезентує думку про те, що графіка деяких літер асоціюється з рисами обличчя та частинами тіла (переважно божества), а ще з тваринами: **F** – чоло; **L** – бандита чоло та жорстокого лева обличчя; **M** – Меркурія лоб, голова Медузи; **N** – голова nereїд і обличчя Нерей; **I** – палець; **L** – нога; **O** – око; **P** – Пріама чоло, палець з сільцем на кінці, і рука, що зігнута донизу; **R** – римлян чоло; **S** – лоб у Сатурна; **T** – лоб Тріптолем; **U** – два пальці, скроні Венери; **X** – голова Христа-бога, **K** – прив'язані роги; **L** – жорстокого лева обличчя; **M** – роги, сполучені разом; **Q** – коло: його, повернувшись, змія язиком лиже зверху; **R** – гарчання собаки, гадюка до пояса лізе; **S** – змія, що хвоста закрутила, або хвіст пристрашної змії, що лежить; **U** – страшного бика два роги. Латинську літеру **B** (бе) ототожнює з вітрилами та двома кінфіями. А ще він нагадує, що це тваринний голос – бараняче бекання, а **R** – гарчання собаки. Латинське **C** (це) асоціюється з половиною земної кулі, яблука, півколом. Отже, репрезентується значення «половина чогось круглого». **D** – п'ятсот, **Y** – це Піфагорова буква, **O** – цифра; **R** – кола четверта частина, **M** – п'ятдесят у слов'ян (вказує на математичне значення). **M** – і подвійне **V**, проте читачеві потрібно змінити положення цієї літери, щоб у його свідомості виникла така асоціація. Наступні приклади-порівняння асоціюються з природними властивостями місяця змінювати форму та вигляд: **C** – півмісяця; **G** – місяця половина з шлейфом, що вниз спадає; **L** – блискучого місяця перша частина; **O** – Місяць повний; **U** – це й два ріжки молоденького місяця; **Y** – місяць зростає.

Деякі літери набувають вигляду зброї та знарядь праці. Для прикладу: **D** – лук з тетивою; **E** – вила тризубу, тризубець, зброя тризубу Нептуна; **F** – вила двозубі, двозубець і факел; **G** – серп жниварський і різальний камінь; **H** – з'єднані разом два списи; **I** – спис, письмове приладдя, стріла; **L** – це і коса, що повернута назад; **P** – скіпетр, хоругва і меч, що на кінчику яблуко в нього; **X** – піки дві довгі, що складені навхрест одна до одної.

Названий автор указує на числове значення деяких букв та на те, який звук вони позначають: **A** – голосний перший; **F** – шоста буква; **I** – третій звук голосний; **K** – в латинській абетці це буква десята; **N** – тринадцята буква в латинській абетці; **R** – сімнадцята буква в абетці; **U** – це п'ятий звук голосний і двадцята в алфавіті буква; **X** – в алфавіті буква двадцята, **Y** – передостання в абетці, це шостий голосний звук; **Z** – останній звук у латинській абетці.

Зауважимо, що вірші такого роду вимагають від автора неабиякої виртуозності. Наведемо ще приклад: *Я дівчинка маленька, / В мене платтячко рябеньке. / Я не знаю ні «аз», ні «буки», / Тому подаруйте щось у руки!* [6].

Назви літер застосовувалися і в бурлескній поезії, яку розглядають як «вид комічної поезії, що генетично пов'язаний із народною сміховою культурою, увага акцентується на свідомій невідповідності між змістом і формою» [7: 99].

За допомогою назв букв жартівливо розповідають про свій гіркий досвід навчання у школі. Це здійснюється власне завдяки тому, що літери мають словесне позначення.

Абеткові вірші творяться за певною схемою [7: 5]. Наведемо приклад такого вірша, створеного О. Олесем, під назвою «Алфавіт віршами, написаний для сина»:

*Айстра квітне у саду.
Аір в лузі я знайду.
Бізон у двір забрався,
Баран його злякався.
Ведмеді вулика знайшли,
Вовки під деревом лягли.
Грак сидить на димарі,
Голуб в'ється угорі.
Дельфін живе в морях,
Дракон – лише в казках.
Жук до себе лізе в нірку.
Жабка плигає на гірку.
Зайчик вибіг із лісочку.
Зебра стала на горбочку.
Й та Е буде Є,
Й та І буде Ї.
Їжачок, піймавши жабку,
Їжачатку дає лапку.
Курка сіла на гніздечко,
Качка ходить недалечке.
Лис попався у тенета,
Лебідь вплив з очерета.
Індик крутиться та дметься,
Іволга летить, сміється.
Мавпа плигає, стрибає,
Мишка з нірки виглядає.
Носорог поліз у воду,
Нирка теж шукає броду.
Осел прив'язаний пасеться,
Орел за пташкою женеться.
Півень весело співає,
Пугач цілий день дрімає.
Рибка плаває, гуляє,
Рак на неї поглядає.
Слон синка свого купає,*

*Сарна з лісу виглядає,
Тхір піймати хоче качку,
Тигр чатує на конячку.
Удав лиш голову підняв,
Утака кинувся у став.
Фламінго на багно летить,
Фазан на гніздечку сидить.
Хрущ над вишнею літає,
Хлопчик ловить — не піймає
Цап на тина злізти хоче,
Цесарочка йде, цокоче.
Чапля ходить під вербою,
Чайка в'ється над водою.
Шишка висить на ялині,
Шершень сів на деревині.
Щука в ночвах лежить,
Щур до неї біжить.
Юрта на снігу стоїть,
Юшка на вогні кипить.
Явір гнеться над водою,
Ятір сохне під вербою [18].*

Погоджуємось із Н. Науменко, що «абеткові вірші сприяють актуалізації внутрішньої форми слова, таємної сутності літери та звуку. Традиції візуального віршування, укорінені в поетичних експериментах українського бароко, творчо переосмислюються новітніми авторами в дидактичному, мнемотехнічному, а разом із тим, і в розважальному ключі» [16: 179]. Отже, назви літер у таких віршах виконують три функції: дидактичну, мнемотехнічну та розважальну.

Т. Космеда також зауважує, що букви часто стають образами-концептами, на базі асоціацій, що виникають у людини. Смысл, що приписується назві букви, експлікується в особисту сферу представника кожної лінгвокультури, наприклад, представник російської лінгвокультури Й. Бродський за допомогою омовленої літери «Г», що має місце в прикметникових формах, озвучуючись у вигляді звука [в], актуалізує смысл «ніяк; приховано; відсутність» [14: 125].

У циклі «Мій азбуковник» І. Калинець продовжує традицію використання назв літер, репрезентуючи ними своє ім'я та прізвище. Кожна літера імені автора передає власне авторські особисті спостереження: **І** — асоціюється з вікінгським іменем Ингвард, а це засвідчує, що в українській мові форма цього імені (Ігор) «визволена з тягаря приголосних» [12: 291]. Названий автор указує на артикуляційну особливість звука «Г»: «народжений у порожнечі гортані», «нелабілізований». **О** — «легковажна веселкова куля» [12: 292]. **Р** також суттєво відрізняється вимовою, на що й наголошує поет — «з кінчика тремтячого язика». У вірші «**Р**» за допомогою алітерації на **р** автор емоційно поглиблює його смисловий зв'язок [12: 292]. А ще саме цю букву

письменник називає Христовою. **К** – «зламаний промінь, що одночасно вказує на небо і землю» [12: 293]. **А** – «стрільчата прозора піраміда» [12: 294]. Літера **Л** семантизує образ-концепт «лагідний злам життя» чи «лінія мистецтва». І. Калинець вказує й на фонетичну властивість літери **Л** – «М'якотіла українська печаль альвеолярна» [12: 294]. Буква **И** нагадує поетові «пір'їни розвіяної жар-птиці» [12: 295]. Письменники часто асоціюють графему **Н** із драбиною, І. Калинець також уживає таке порівняння, проте своєрідно це пояснює як «єдиний щабель до пекла» [12: 295]. **Е** набирає звукового смислу: «неперервна луна, що глушить музику світу», «зойк бранок» чи «вічний дисонанс» [12: 295–296]. **Ц** та **Б** також описано з фонетичного боку: «**Ц** – вайлуватий африкат, що порушує рівновагу, свистячи в глухому падинні»; «**Б** – пом'якшує граніт», тобто пом'якшує інші звуки. Названий автор слушно зауважує, що саме в цьому дана літера є «нашою» та «важко дається чужомовцю» [12: 296–297]. Крім того, І. Калинець оспівує ніжність цієї букви й вказує на її схожість із «беззахисним равликом без панциря» [12: 297].

Д. Мінаєв у вірші «Педагогический приговор» своєрідно знайомить читача із запозиченими грецькими літерами, що ввійшли до складу кирилиці: *Начинается допрос. / «Буква **Ять!** -»/ И мерным шагом, / Глаз не смея вверх поднять, / Перед всем ареопагом / Появилась буква **ять**. / Как преступница, поникла / И, предвидя свой позор, / От новейшего Перикла / Слышит смертный приговор: / «Буква жалкая! Бродягой / Ты явилась в наш язык, / Сам подычавший за бумагой / Проклинать тебя привык, / За тебя лишь называли / Нас безграмотными всех; / Там, где люди **ять** писали, / **Е** поставит было грех. / Даже избранную братью / Педагогов (крики: вон!) / Допекали буквою **ятью** / С незапамятных времен. / Так в тебе гермафродита / Мы признали, — и теперь / Выдти вон из алфавита / Приглашаем в эту дверь!» / Ниц склонясь, как хилый колос, / **Ять** уходит. / «На места!» / Раздается новый голос: / «Шаг вперед, мадам **Фита!** / Так как с русским человеком / Кровной связи нет у вас, / То ступайте к вашим грекам...» / Но **Фита** вдруг уперлась: / «Мир ко мне неблагоприятен!» / Дама рвется, вся в поту: / «Даже сам **Фаддей Булгарин** / Век писался через **фиту**. / Вашу верную служанку / Не гоните ж...» (резкий звон). / И несчастную гречанку / На руках выносят вон. / Та же участь ожидала / Букву **Э** и **Ер** и **Ерь**: / Стража вывела из зала / Их в распахнутую дверь. / Потеряв красу и силу, / Всем им в гроб пришлось лечь, / И теперь на их могилу / Ходит тайно плакаты **Греч** [15].*

Аналізуючи факт наявності омовлених графем у поезії Д. Мінаєва, зауважуємо, що цей автор надто критично й гостро оцінює вживання запозичених літер у російському алфавіті, зокрема буква «ять» набуває індивідуально-авторських смислів *непотрібна, чужа в культурі, неприйнятна нормою* («жалкая», «хилый колос», «гермафродит»). Актуалізується інформація про те, що автор вважає цю літеру зайвою. Свою «нелюбов» до названих літер поет виправдовує тим, що вони були дуже складні в написанні, а також і в засвоєнні правил написання. Проте, коли йдеться про іншу літеру кирилического алфавіту – «фіту», запозичену з грецького алфавіту, автор уживає такі іменники, як *дама, мадам*. Хоча ця літера й була запозичена, однак Д. Мінаєв

виявляє до неї «повагу», симпатію, співчуття – «несчастливая гречанка». Отже, Д. Мінаєв персоніфікує літери і навіть наділяє їх емоціями. За допомогою омовлених графем актуалізовано стратегію, спрямовану на захист власного через критичне ставлення до чужого.

І. Іонова у статті «Образ і образи кирилиці в російській поезії» подає ще один вірш Д. Мінаєва, в якому названий автор репрезентує персонажів своєї поезії, вербалізуючи перші букви їхніх прізвищ [11: 189–190]:

*Прошла молва, что в граде А
Сгорел в избе крестьянин Б,
Дал яд вдове наш медик В,
Сбил нос слуге помещик Г,
Был пьян в суде защитник Д;
Сорвал колье с девицы Е,
Быв в кураже, исправник Ж.
«Иск о козе» затеял З,
Из-за пари, с соседом И;
Пьет бочкой эль художник Л,
Бьет окна всем чиновник М;
Как Диоген, неряшлив Н,
Пуст, как дупло, аптекарь О.
На трех повес П, Р и С.
Есть гнев у дев Т, У и Ф.
Зла, как блоха, майорша Х:
Раз на крыльце прибила Ц,
Ругнув с плеча Ч, Ш и Щ.
Из высших сфер с княгиней Ъ
Шуры-муры корнет Ы
Завел теперь в салоне Ь,
В чем поощрять их стала Ъ,
А князь в Москве в отделе Э
Жену свою забыл для Ю...
Так пишут нам про те места
Учитель Я с дьячком Ө.*

Практика використання назв літер для створення образності простежується й у творчості А. Вознесенського, де автор навіть використовує літеру «О» для назви філософського есе – «О». У цій праці репрезентовано думку про те, що названа літера є не тільки основою кириличного російського алфавіту (кисень російської мови), а й основою національної свідомості. Крім того, письменник нагадує, що В. Даль називав цю літеру найбільш уживаною: «Оказалось, что буква «о» – самая распространенная в русском языке, основа нашей речи, а стало быть, и сознания. Не она ли ключ к национальному характеру? Даль пишет: «О – по старинке «он», повторяется не в пример чаще всех прочих ...» [5: 386], «... О – это вздох, кислород языка...» [5: 433].

А. Вознесенський уважає, що з літери «О» починається людський рід та навчання письму: «О моя первая учительница письма! Тысячи лет назад

в ином саду другая первая учительница, робея, протянула сияющую овальную букву, с которой начался род человеческий». Отже, названий автор у цій букві вбачає дещо божественне та навіть магічне: «небесная букваца» [5: 437], «"О" очертило мою жизнь магическим кругом» [5: 469], порівн.: «Две буквы "о" в его фамилии, как и оправа очков, лишь прикрывают его сущность. Он не был круглым» [5: 389]; «ять, ять, ять – захулиганили феи телефона» [5: 394]; «небесные "о" и "а"» [5: 416].

У цьому есе письменник звертає свою увагу й на інші графеми: «Из под одного яблока змеился червячок, как незнакомая еще мне "Q" ..., ...как колокола, будут раскачиваться золотые "А", сережками будут звенеть "С", фыркнет филином "Ф"» [5: 434].

«MOORE – так пишется по-английски его имя. Оно образовано двумя "о". Да, я уверен, что эти "о" стали неосознанно творческим автографом Мура в камне – отсюда его отверстия, овальные люки в пространстве. Скульптор подсознательно мыслил очертаниями родных букв» [5: 385]; «От нее осталась у меня манера читать страницы. Я вижу сначала жемчужную горсть "о", разбросанных по листу, а потом уже остальные буквы. В хрустальной морозной пушкинской строфе 1829 года замерли крохотные "о", как незабвенные пузырьки шампанского» [5: 386]; «посмотрите на свет терпкую плотность его письма – и вы увидите колечки "о", как дырочки сыра, разбросанные по прозрачному листу» [5: 387]; «Однажды мне спас жизнь редактор одного толстого журнала, назовем его здесь тов. О» [5: 401].

У вірші «Мелодия Кирилла и Мефодия», змінюючи положення літери У, А. Вознесенський ототожнює її з качкою, літеру Б – і з Богородицею, надаючи цій літері святості, порівн.: *Есть лирика великая – кирилица! / Как крик у Шостаковича – «три лилии!» / Белеет «Ш» в клавиатуре Гилельса – кирилица! / И фырчет «Ф», похожее на филина. / Забьет крылами «У» горизонтальное – / И утки унесутся за Онтарио. / В латынь – латунь органная откликнулась, / А хоровые клиросы – в кирилицу! / «Б» вдаль из-под ладони загляделось – / Как Богоматерь, ждущая младенца* [4: 279].

Наведемо ще приклад із вірша Й. Бродського, в якому автор надає літері кількісної оцінки: *В облике буквы «в» / Явно дает гастроль / восьмерка – родная дочь / бесконечности, столь...[2].*

Проте звернення до букв як джерела образності у Й. Бродського тим і своєрідне, як слушно зауважує І. Іонова, що буквенні образи його не ізолювані: вони є органічним елементом його політики. Одна з констант поезії Й. Бродського – замкнений простір кімнати, звичні меблі, наприклад, крісло. Це світ гнаного поета, його притулок, у якому він захищений поетичністю речей і букв, тобто можливістю писати, творити: *Люди выходят из комнат, где стулья как буква «Б» / Или как мягкий знак, спасают от головокруженья* [11: 195].

Отже, висновкуємо, що назви літер, особливості їхньої графіки дають підстави до їх семантизації, вияву особливої прагматики, що пов'язано з лінгвокреативністю майстрів художнього слова. Цікаво, що образності набувають навіть назви літер, що вийшли з активного вжитку.

Перспективу цієї праці вбачаємо в можливості створення словника асоціативних смислів, що їх набувають назви літер у дискурсивній практиці різних лінгвокультур.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Борисенко К. Г.** Курйозні вірші Івана Величковського / К.Г. Борисенко // Від бароко до постмодерну : зб. пр. каф. укр. та світ. літ., присвяч. пам'яті проф. В. Тимченка / за ред. Л. Ушкалова. – Х. : Майдан, 2002. – С. 40–47.
2. **Бродский И.А.** Моллюск [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://brodsky.ouc.ru/mollyusk.html>
3. **Величковский И.** Твори / І. Величковський. – К. : Наук. думка, 1972. – 192 с.
4. **Вознесенский А.А.** Мелодия Кирилла и Мефодия / А.А. Вознесенский // Вознесенский А. А. Собр. соч. : в 3-х т. Стихотворения и поэмы; Структура гармонии: Рифмы прозы. – Т. 2. – М. : Худ. лит., 1984. – 453 с.
5. **Вознесенский А.А.** О. Рифмы прозы / А.А. Вознесенский // Вознесенский А. А. Собр. соч. : в 3-х т. Стихотворения; Поэмы; О. Рифмы прозы. – Т. 3. – М. : Худ. лит., 1984. – 494 с.
6. **Возняк М.** Нові тексти різдвяних і великодніх віршів-орацій: Матеріали до історії української пісні і вірші / М. Возняк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/old18/old18_21.htm
7. **Гром'як Р.Т.** Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
8. **Довгалевський М.** Поетика (Сад поетичний) / М. Довгалевський – К. : Мистецтво, 1973. – 436 с.
9. **Кириллиця** – латиниця – гражданиця : [кол. моногр.] / [отв. ред. Т.В. Шмелева]. – Великий Новгород : НовГУ имени Ярослава Мудрого, 2009. – 340 с.
10. **Ионова И.А.** Милая кириллица И. Бродского / И.А. Ионова // Педагогический вестник. Вып. 1–2, 2003. – С. 13–14.
11. **Ионова И.А.** Образ и образы кириллицы в русской поэзии / И. Ионова // Русин. Вып. 2 / под. ред. С. Суляк и Ю. Данилец. – Кишинев : Изд.-во «Общественная ассоциация Русь», 2005. – С. 187–196.
12. **Калинець І.М.** Невольничка муза / І.М. Калинець // Калинець І. М. Збір. тв. : у 2-х т. – Т. 2. – К. : «Факт», 2004. – 544 с.
13. **Космеда Т.** Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т. Космеда. – Львів : Вид-во Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2000. – 350 с.
14. **Космеда Т.А.** Потенціал сучасної лексикографії і прагмалінгвістики в осмисленні статусу кононативних графем / Т.А. Космеда // Слово и словарь. Vocabulum et vocabularium : сб. науч. тр. по лексикографии. Вып. 12 / под ред. В. В. Дубичинского и Т. Ройтера. – Харьков : Вид-во «Підручник НТУ «ХПІ»», 2011. – С. 123–127.
15. **Минаев Д.Д.** Педагогический приговор (Орфографическая легенда). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minaev.ouc.ru/Pedagogicheskij-prigovor.html>
16. **Науменко Н.В.** Мотиви мови та мовлення в дитячій українській літературі / Н.В. Науменко // Зб. наук. пр. НДІ українознавства МОН України. Т. 5. – ПЦ «Фоліант», 2005. – С. 175–185.
17. **Науменко Н.В.** Навколо літер та їхньої символіки : абетковий вірш у сучасній українській поезії / Н.В. Науменко // Слово і Час. – 2007. – С. 213–218.
18. **Олесь О.** Абетка / О. Олесь. – К. : Посредник, 1994. – 20 с.
19. **Соболь Л.І.** Номінації літер – джерело поповнення українського та російського ономастиконів / Л.І. Соболь // Восточноукраинский лингвистический сборник : сб. науч. тр. / редкол.: Е. С. Отин (отв. ред) и др. – Вып. 14 – К. : Изд.-ий дом Д. Бурого. – 244 с.
20. **Чижевський Д.І.** Історія української літератури (від початків до доби реалізму) / Д.І. Чижевський. – Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1956. – 511 с.